

ÜLEILMNE TEADMISTE SÕDA: STRATEEGILISE ETTEKUJUTUSE KASUTAMINE EBAKINDLUSE JA HIRMU OHJELDAMISEKS¹

HOLGER MÖLDER, ERIC SHIRAEV

Võtmesõnad: üleilmne teadmiste sõda, psühholoogiline sõda, ideoloogiline sõda, hirmukultuur, mõjuoperatsioonid, küberturvalisus

Ülevaade. Tänapäeva julgeolekukeskkond muutub pidevalt. Tulevikusõjad ei tarvitse enam tingimata olla traditsioonilised kahe armee vastasseisud, millega oleme ajaloos harjunud, vaid hoopis lahingud konkureerivate narratiivide vahel, mida võib toetada piiratud hulk sõjalisi erioperatsioone. Lahinguväljaks muutuvad inimeste asemel hoopis teadmised. Uut olukorda võib nimetada üleilmseks teadmiste sõjaks, mille strateegiline eesmärk on mõjutada vastase emotsioone, tekitada temas hirmu ja ebakindlust ning panna teda irratsionaalselt käituma. Üha sagedamini seisame vastamisi psühholoogilise, aga ka ideoloogilise sõjaga, mida on edukalt kasutanud revisionistlikud jõud (Venemaa, Hiina, Iraan jt) lääne liberaalse demokraatliku ühiskonna alustalade nõrgestamisel. Tuleviku lahinguväljaks üleilmses teadmiste sõjas on kujunemas internet ja sotsiaalmeedia-võrgustikud, mida kasutatakse osavalt potentsiaalse vastasega manipuleerimiseks, eelkõige selleks, et mõjutada riiklikku või rahvusvahelist avalikku arvamust.

¹ Originaal: Eric Shiraev and Holger Mölder (2020, 31.08) Global Knowledge Warfare: Using Strategic Imagination to Harness Uncertainty and Fear. *The Cipher Brief*. <https://www.thecipherbrief.com/article/china/global-knowledge-warfare-using-strategic-imagination-to-harness-uncertainty-and-fear>

SISSEJUHATUS

Aastat 2020 jääb muude asjade hulgas meenutama ülemaailmsed mõõtmised omandanud bioloogiline oht. Ignoreerides riikide füüsilisi piire ja nende poliitikat, ohustas koroonaviirus ülemaailmse rahvusvahelise süsteemi stabiilsust. Koos uute bioloogiliste ohtude levimisega tekkis ka teabekaos. Valitsuse ametlikele teadetele pandeemia kohta järgnes uudiste, kuulujuttude, paaniliste ennustuste ning vandenõuteooriate laviin. Mõnikord tundus see kõik ülemaailmse informatsiooniarhiana – tänapäevane kõikide sõda kõigi vastu – millele viitas 17. sajandi inglise filosoof Thomas Hobbes. Psühholoogid ütlevad, et hirm suurendab inimeste tähelepanu ebakindluse suhtes. Samas aga saab ebakindluse tundest emotsionaalne „Petri tass“, mis kultiveerib ärevust, mis omakorda sunnib riigi-ametnikke viivitamatult „midagi tegema“. Pinge all tegutsedes tekkinud taktikalised vead viivad omakorda ülereageerimiste ja poliitiliste prohmakateni – seda nii riigi sees kui ka väljas. Pandeemia meenutab meile bioloogiliste relvade ohtu: viiruseid saab muuta relvaks. Ka teadmisi saab muuta relvaks, mida võivad riigid kasutada oma võimu tugevdamiseks. Õigupoolest on valeinformatsioon olnud sajandeid üks välispoliitilisi töövahendeid. Saksa riik võltsis tahtlikult fakte Poola vaenutegevuse kohta, et välja vabandada 1939. aastal toimunud Poola invasiooni. Nõukogude Liit valetas teadlikult Stalini ja Hitleri vahel sõlmitud salajase lepingu kohta, mis allkirjastati enne teist maailmasõda – selleks et hoida kommunistliku partei ja selle juhtkonna rahvusvaheline maine puhtana. 2003. aasta Iraagi invasiooni mõjustas oluliselt mitmest allikast laekunud eksitav teave Iraagi massihävitusrelvade kohta. 2020. aastal sõnas Venemaa president Vladimir Putin (2020), et Balti riikide okupeerimine Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal toimus „lepingulisel“ alusel. Sarnaseid näiteid leidub veelgi. Oxfordi Internetiinstituudi uurimuse kohaselt on vähemalt 48 riiki tegelenud sotsiaalmeedias manipuleerimisega selleks, et mõjutada riiklikku või rahvusvahelist avalikku arvamust (Bradshaw & Howard, 2019). Kui valitsused suutsid minevikus informatsiooni toota ja manipuleerida, suudavad nad loomulikult seda teha ka tulevikus. Mida nad aga täpselt teevad, kuidas teevad ja mis valdkondades on nad kõige aktiivsemad?

Nendele küsimustele vastamiseks ei saa me toetuda ainult sellele, mida teame möödunud sõdade kohta. Peame astuma sammukese edasi ning piiritlema viisid, kuidas sõda võib juba homme tekkida. Meil tuleks mõelda strateegiliselt.

Strateegiline ettekujutus on turvalisust puudutavate võimalike stsenaariumite loomingu- ja kriitiline hindamine. See meetod võimaldab eri valdkondade turvalisuse ekspertidel mõelda tulevikule, kaaluda „mis oleks, kui“ olukordi ja loomingu- hinnata tekkivate ohtude tõenäosust – isegi nende ohtude, mis võivad mõne jaoks tunduda võimatud. Teadmistele tuginev ennustamine, mis põhineb ajaloolistel faktidel, tänapäevasel arengul ja strateegilisel ettekujutusel, on oluliseks osaks edukate turvastrateegiate ja toetavate riiklike tavade väljatöötamisel.

Rahulolu viib tihti „viimatisel sõja“ ettevalmistamiseni, mis tähendab peamiselt viimastest konfliktidest saadud õppetundide kasutamist lootuses, et järgmine sõda võidetakse. Ettekujutuse puudumine viib tõsiste turvaohutudenähtude ning seda mainiti Ameerika Ühendriikide valitsuse aruannetes ühe põhjusena, miks enne 11. septembri 2001. aasta terrorirünnakut luure ebaõnnestus (The 9/11 Commission Report, 2004, pp. 339–44). Edukas strateegiline ettekujutus peaks viima põhjalikumate ning tõhusamate turvameetmete ja -meetoditeni. Proovime rakendada mõningaid strateegilise ettekujutuse põhimõtteid, mis puudutavad tänapäevast sõjapidamist uute teadmiste valguses.

1. ÜLEILMNE TEADMISTE SÕDA

Nagu õpetame oma üliõpilastele, sõltuvad julgeolekustrateegiad nende ohtude iseloomust, mille tekkimist riigid tajuvad. Sajandeid on riigid rakendanud strateegiaid, et valmistada tavapäraseks konfliktiks, kuhu on kaasatud ka sõjaväed, kes astuvad eeslinnil lahingusse. Siis aga arendati välja massihävitusrelvad, mis andsid teed uutele võimustele ja erinevatele strateegiatele. Siiski säilisid traditsioonilise sõjapidamise võtmelemendid, mis põhinesid tuvastatavate rahvusvaheliste tegijate (nt riigid, liidud ja koalitsioonid) vahelistel konfliktidel.

Riigiüleste suhtlusvõrgustike ülisuur levik viimastel aastatel on loonud soodsa pinnase kübersõja alustamiseks ja selle pidamiseks – see on suveräänsete riikide ning organisatsioonide arvutite ja võrkude teadlik sihtmärgistamine. Kübersõda nõuab küberrelvade kasutamist – need on tööriistad ja meetodid, mis võivad häirida ja nõrgestada valitsusasutusi ning eraettevõtteid. Osana kübersõjast on üleilmne teadmiste sõda teadmiste eesmärgipärane kasutamine ja ohjamine, et saada konkurentsieelis välismaiste oponentide ees. Teadmised on informatsioon, millel on eesmärk või kasutus. Teadmiste sõda tähendab seda, mida inimesed teavad, kuidas nad neid teadmisi tõlgendavad ja kuidas oma tegudes kasutavad.

Valitsused töötavad üha kiiremini välja strateegiaid, mis aitaksid toimida üleilmses teadmiste sõjas. Hiina Rahvavabastusarmee juurutas strateegilise tugiüksuse tegutsemaks mitmes uues sõjalises valdkonnas – sh infosõjas. Ühisrinde tööriühm, Hiina kommunistliku partei eriüksus on teadlikult eesmärgiks võtnud etnilised hiinlased välismaal, et leida sealt toetust Hiina sise- ja välispoliitika eesmärkidele (Bowe, 2018). Venemaal tegutsesid sõjaväeluure (GRU) ja muud üksused osana „teabeoperatsioonide asutusest“ – nagu seda Moskvas nimetatakse.

Nende üksuste hulka kuuluvad trollimisettevõtted, mis avaldavad valeinformatsiooni ja korraldavad kampaaniaid Facebookis, Twitteris, Instagramis ja teistel sotsiaalmeediaplattformidel. Moskva ja Peking katsetavad pidevalt strateegiliste eesmärkide saavutamiseks

uusi suhtlusvahendeid. Sellise sõja tehnoloogilised allikad on ennenägematud ja neid kasutatakse üleilmses strateegilises sõjategevuses üksikisikute enda poole võitmiseks. Valitsused ei pea nendele projektidele kulutama miljardeid dollareid – nagu nad kulutavad näiteks sõjalennukite või õhusõidukite peale. Nad saavad eesmärkideni jõuda mõistliku hinnaga.

2. TEADMISTESÕJA KLASTRID

Ammune Hiina sõjastrateeg Sun Zi olevat öelnud järgmist: „Kõige parem ei ole saja lahingu võitmine sajast. Parim on see, kui sundida armee alistuma ilma lahinguta.“ See oleks ülemaailmse teadmiste sõja jaoks suurepärase – kui suuta mõjutada välisriigi inimeste mõtteid, muutub riik tõenäoliselt nõrgaks vastaseks. Üleilmsel teadmiste sõjal on kaks läbipõimunud klassist: ideoloogiline ning psühholoogiline.

Ideoloogiline sõda on majandust, valitsust, poliitikat, elustiili või elu üldiselt puudutavate fundamentaalsete ideede või põhimõtete omavaheline kokkupõrge. Näiteks keskenduvad sotsiaalse konfliktide ideoloogiad, nagu marksism, kapitalismile ja ebavõrdsusele. Neomarksistide fookuses on sageli rassisuhted ja kolonialism. Poliitilised ideoloogiad, nagu konservatism ja liberalism, kritiseerivad majanduslikku, sotsiaalset ja poliitilist ühiskonnakorraldust. Natsionalism pöörab tähelepanu rahvuse (nt ameerika, prantsuse, vene või hiina) arengu kesketele mudelitele. Tsiivilisatsiooniideoloogiate (nt lääne, moslemi, hindu, konfutsianismi jm) juured on sügaval kultuurilistes põhimõtetes.

Ideoloogiline sõda käib peamiselt parima strateegia nimel. 2000. aastate alguses tekkis debatt – Ida-Aasia tuntud juhtide ja õpetlaste raamatutes ning esseedes – „aasia väärtuste“ eeliste üle võrreldes lääne väärtustega (Welzel, 2011). Paljud tänapäeva vene ideoloogid toetavad venelaste „Euraasia tsiivilisatsiooni“ ideed, mida president Putin on töötanud kaitsta iga hinna eest (Dugin, 1997). Eksperdid arutlevad „maailmu“ Merkeli, Putini, Trumpi või Xi nägemuses – nende valitsuste ideoloogiliste ja majanduslike mudelite mõistes, mis kas sobivad või ei sobi tulevikumaailma jaoks. Ideoloogiaid relvastades saavad luureagentuurid oma riiklikke huviseid aktiivselt edendada.

Kuid ainuüksi informatsioon on kasutu, enne kui see muutub teadmiseks, milleks peaks olema informatsiooni vastuvõttev publik ja meetodid, mille kasutamine aitab publiku veenmisele kaasa.

Psühholoogiline sõda on tahtlik informatsiooniga manipuleerimine, et mõjutada üksikisikute või inimrühmade emotsioone, hinnanguid ja sellest tulenevat käitumist, jõudmaks teatud poliitiliste eesmärkideni. Selliste tegevuste juured ei ole muidugi mõista mingites pseudoteaduslikes mõistetes, nagu „kuues meel“, „vaimne telepaatia“, „alateadlikud

mõjutused“ ja sarnased *sci-fi* filmidest või komöödiatest pärit võltsid ideed. Tänapäeva psühholoogiline sõda põhineb tõenäoliselt teadusel. Samantha Bradshaw ja Philipp Powers Oxfordi ülikoolist (2019) selgitavad tänapäeva arvutipropaganda põhimõtteid – algoritmide, automatiseerimise ja suurandmete kasutamine avaliku arvamuse kujundamiseks. Nad väidavad, et käputäis arenenuid riike, sh Venemaa, Hiina, Iraan, India ja Venezuela, on rakendanud arvutipropagandat oma välisriiklikes mõjuoperatsioonides. Mis on nende tegevuste eesmärgid – isegi kui valitsused ei tunnista peaaegu kunagi, et nad peavad ideoloogilist või psühholoogilist sõda teiste riikide vastu?

3. TEADMISTE SÕJA PEAMISED EESMÄRGID

Esiteks on ideoloogilisel areenil üleilmsete teadmiste sõdalaste eesmärgiks õõnestada üksikisiku usku liberaalsetesse demokraatlikesse väärtustesse ja põhimõttesse, mis hõlmavad nii sise- kui ka välispoliitikat. Nende põhimõtete seas on muuhulgas poliitilised, majanduslikud ja individuaalsed vabadused ning õigusriik, läbipaistvus ja aruandekohustus. Näiteks Iraani, Hiina ja Venemaa kajastatav strateegiline narratiiv on see, et liberaalne demokraatia on läbi kukkunud ja vabaduse põhimõtted, millele demokraatlikud valitsused üles ehitati, on fundamentaalselt puudulikud.

Teadmiste sõdalaste teine eesmärk on veenda inimesi, et tänapäeva liberaalsed valitsused on dekadentlikud, ebatõhusad, vaenulikud, rassistlikud, diskrimineerivad ja korrumpeerunud. Kolmas eesmärk on aga õõnestada Lääne rahvusvahelisi organisatsioone ja asutusi. Rünnakute eesmärk on portreerida neid kas siis kasutuna (nagu NATO) või diskrimineeriva ja sekkuvana (nagu EL). Nii Hiina kui ka Venemaa ja ka mõne teise valitsuse fookuses on hävitada külma sõja järgne USA hegemoonia rahvusvahelises süsteemis ja ehitada välja alternatiivne multipolaarne süsteem, kus läänevastase koostöö algatused (nagu BRICS ja Šanghai Koostööorganisatsioon) muutuvad konkurentsivõimeliseks ning lõppkokkuvõttes domineerivad selle üle, mida nad nimetavad läänemaailma neoliberalismiks.

Üleilmsete teadmiste sõdalased ei kasuta füüsilist jõudu. Nende ülimaks eesmärgiks on mõjutada sihtmärgistatud inimrühmade mõtteid ning lõpuks ka käitumist. Psühholoogilise sõja käigus on üleilmsete teadmiste sõdalaste eesmärgiks kolme tüüpi avalik arvamus: ebakindluse, hirmu- ja irratsionaalsete vastuste kultuur. Inimeste meeltes mõlkuv hirm ja ebakindlus võivad ka tänapäeva ühiskonnas õitseda nii, nagu Thomas Hobbes kirjeldas seda juba 17. sajandil.

Ebakindluse kultuur on pidev mitmetähenduslikkuse, segaduse ja kahtluse seisund, mis viib suuremates inimrühmades abituse ja ärrituseni. Abitus on seotud valitsuse ja valitsetavate vahelise usalduse rikkumisega, kui inimesed hakkavad mõistma, et keegi ei aita

neid. Ebakindlana pöörduvad inimesed suvaliste meedianarratiivide poole, mis tihti on väärad, või sotsiaalvõrgustike mugavatesse kajakambritesse. Sellises kultuuris on edukad ja võidavad valimisi populistlikud juhid. Ebakindluse alalhoidmine demokraatlikes riikides ongi vaenulike rahvusvaheliste tegutsejate eesmärk.

Hirmukultuur. Abitus soodustab häiritust, ärevust ja hirme. Kui hirmust saab ühiskondliku elu igapäevaosa, loob see pinnase hirmukultuuri tekkeks. Hirmunud üksikisik muutub veelgi enam manipulatsioonile vastuvõtlikuks. Zbigniew Brzezinski (2007) väitis, et hirmukultuur pimestab kainet mõistust, võimendab emotsioone ja teeb demagoogidest poliitikutele lihtsamaks mobiliseerida avalikkust eesmärkide nimel, mida nad tahavad saavutada. Tänapäeva omavahel võistlevad rahvusvahelised toimijad manipuleerivad informatsiooniga, et külvata teistes riikides hirmukultuuri oma konkreetsete eesmärkideni jõudmiseks.

Irratsionaalsete vastuste kultuur. Kauakestev ebakindlus ja hirm võivad viia irratsionaalsete nõueteni. Hirmust ja ebakindlusest mõjutatud ametnikud teevad poliitikas vigu, mis omakorda võivad viia valitsetavate irratsionaalsete reaktsioonideni. Emotsionaalselt üleskõetud publik toetab tihti naeruväärseid ideid.

Need kolm omavahel põimunud kultuuri mõjutavad poliitikat nii või teisiti. Sageli on nende tagajärjeks tulnud reaktsioonid, millega vaid raisatakse pingutusi, allikaid ja raha hirmude ning ebakindlustega toimetulemiseks. Kõik need kultuurid mõjutasid ülemaailmselt reaktsiooni 2020. aasta COVID-19 pandeemiale, mille puhul tegelesid valitsused sageli kulukate erakondlike debattidega, selle asemel et panustada põhjalikku rahvusvahelisse koostöösse viiruse ohjeldamiseks.

4. TEADMISTE SÕJA VÕTMEFAKTORID

Teadmiste sõjaga toimetulemine vajab kirjanikke ja haritud ning väljaõppinud professionaale. Provokatiivsete arvamuste ja valeandmete kordussäutsumine või taaspostitamine on väga lihtne ja odav. Sotsiaalmeedia robotid ja trollid võivad käsu peale genereerida tuhandeid kordussäutse ja postitusi. Mõlemal juhul loovad vaeuudised või korduvalt säutsutud tekstid võltsnarratiive, mis muutuvad konkreetseid poliitilisi eesmärke teenivateks teadmisteks. Vene kommentaatorid on aktiivselt levitanud vandenõuteooriaid seoses salaplaanidega Euroopa Liidu loomise taga (väljamõeldud Kalergi plaan), autismi ja muid kroonilisi haiguseid põhjustava vaksineerimisega, marksistlike plaanidega Ameerikasse sisse tungida ning paljude muude vandenõuteooriatega. 2020. aasta pandeemia ajal levitasid Hiina ja Venemaa allikad vandenõuteooriat Washingtoni osaluse kohta bioloogilise sõja uuringutes ning sellele järgnenud ulatusliku varjamise kohta Ameerika Ühendriikides. Samalaadseid tahtliku rämpase mängu narratiive on levitatud ka

minevikus seoses HIV-i ja ebola puhanguga (Broad, 2020). Sellistel võltsnarratiividel – nagu ka nendel, mida levitavad vene meediakanalid – on oma roll vaenlase kuvandi kindistamisel ning kodumaise avaliku arvamuse ühtlustamisel. Selgelt Hiina poole kallutatud veebilahingud võimendusid pärast koroonaviiruse kriisi Kagu-Aasias. Tekkis mõiste *Milk Tea Alliance* (Piimatee Liit), mis kirjeldab veebipõhist vaba demokraatlikku liikumist Tais, Hongkongis ja Taiwanis, mis võitleb koroonaviirusega seotud Hiina propaganda vastu (Hiina on riik, kus teed juuakse tavaliselt ilma piimata) (Banka, 2020). Iraan on tegelenud sotsiaalmeedia manipuleerimisega juba aastaid, kasutades taaspostitusi ja eri meetodeid, kuidas valitsuse plaane edendada (Barojan, 2019).

Mida küll võtaksid teadmiste sõdalased lähitulevikus ette selleks, et mõjutada inimeste mõtteid ja käitumist?

5. VAADATES TULEVIKKU

Ülemaailmse teadmiste sõja arutelu valguses ennustame, et järgnevalt kirjeldatud meetodeid hakatakse demokraatlike riikide sise- ja välispoliitika mõjutamiseks aktiivselt rakendada.

Demokraatlike valimiste sihikule võtmine. Esimene oodatav meetod on sekkumine valimistesse, toetades neile sobivat kandidaati või tekitades segadust. Venemaa on tõhusalt kasutanud trolle, roboteid, valekontosid ja küberkuritegusid teatud kindlate kandidaatide toetamiseks või nende vastu võitlemiseks, uudiste võltsimiseks, strateegiliste poliitiliste kommentaaride tegemiseks või isiksusevastaste rünnakute algatamiseks poliitikute vastu. Arvatakse, et Venemaa on sekkunud valimistesse peamistes lääneriikides, sealhulgas Ameerika Ühendriikides 2016. aastal ja Prantsusmaal 2017. aastal. Samuti sekkus Venemaa Hispaanias Kataloonia kriisi, levitades valeteadeteid Madridi valitsuse kohta ja kinnitades, et Kreml toetab igat poliitilist liikumist või poliitilist parteid Euroopa Liidus, mis toetab liidu nõrgestamist (Milosevich-Juaristi, 2017). Hiina aga keskendub ilmselt poliitiliste eriarvamuste suurendamisele USA-s, levitades ekstreemseid narratiive ideoloogilise spektrumi mõlemal tiival.

Avaliku arvamuse sihikule võtmine. Manipuleerida saab ka teadmisi mõne eriti lõhes-tava poliitilise ja sotsiaalse küsimuse kohta. Üleilmsete teadmiste sõdalased eelistavad enim vähemalt kaht sorti tulemusi. Üheks neist on sihtriigis riigisiseste lahkkelide süvendamine. Teiseks eesmärgiks on edendada enese välispoliitilisi eesmärke. Venemaa pöör-dub tihti vene keelt kõnelevate rahvaste poole postsovetlikus ruumis, olles teadlik, et mitte ainult etnilised venelased, vaid ka mitmed nende piirkondade teised rahvad saavad vene keelest aru, mis teeb neist ideaalsed teadmiste sõja sihtmärgid. Näiteks levitavad ja tõenäoliselt ka edendavad Kremli strateegid uskumust, et Lääs on ebausaldusväärne.

Venemaa kasutab efektiivselt turule orienteeritud ajakirjanduse eeliseid, kus väheusaldusväärsed uudisteväljaanded avaldavad informatsiooni populaarsete teemade kohta ilma seda teavet kontrollimata, mis tekitab ja suurendab kuulujutte, väärarusaamu ja segadust ning teeb destabiliseerimise püüdlused palju hõlpsamaks.

Strateegilist ettekujutust kasutades on lihtne näha, et Venemaa portreeterib end ilmselt traditsiooniliste konservatiivsete väärtuste kaitsjana. Sarnaselt jätkab Hiina enda kujudamist terve mõistuse ja ülemaailmse stabiilsuse kaitsjana. Sellistes kontekstides tundub, nagu mõlemad riigid päästaksid maailma liberaalse ideoloogia ahelatest. Venemaa mõjuoperatsioonid on sageli välja töötatud selleks, et toetada erinevate Lääne ühiskonda destabiliseerivaid rühmitusi: euroskeptikud, ameerikavastased, immigratsioonivastased ja globaliseerimisvastased ning paljud muud liikumised poliitilise spektrumi paremal või vasakul poolel.

Avalike tegelaste maine ründamine. Isiksusevastane rünnak on teadmiste sõja üks vorme, mis võtab sihikule avaliku elu tegelaste maine. Valesüüdistused, liialdused, väärad tõlked, pilkamine ja laimamine on kõige levinumad isiksusevastaste rünnakute vahendid. Leidub n-ö traditsioonilisi sihtmärke nagu näiteks Ungarist pärit Ameerika miljardär investor ja filantroop George Soros, keda on süüdistatud poliitiliste rahutuste korraldamises nii Gruusias, Ukrainas kui ka Venemaal ja teistes riikides, mida Venemaa peab oma mõjusfääri kuuluvaks. On ka uusi rünnakuid mõjukate isikute vastu nagu näiteks Bill Gates, keda Venemaa avaliku elu tegelased süüdistasid selles, et ta toetab halbade mikrokiipide siirdamist inimkehadesse, kiipe siirdasid justkui teadlased-konspiraatorid üle maailma selleks, et kontrollida inimkäitumist (EU vs. Disinfo, 2018, 2020). Seda oleks võinud pidada eksiarvamuseks, kui see poleks Venemaal nii laialt levinud. Me ei väida, et välisriigi valitsus oleks neid imelikke kuulujutte algatanud ja levitanud. Meie näited on mõeldud illustreerimaks, kui lihtne on selliseid rünnakuid peamiste otsustajate vastu organiseerida, kui ainult organiseerijail on strateegiline plaan, ja kui kiiresti saadab selliseid rünnakuid edu.

Kaose loomine. Toetades ebakindluse kultuuri, võtavad välismaised vastasjõud sihikule pettunud, julguse kaotanud ja vihased inimesed. Üheks kummaliseks näiteks, mida võib korrata tulevastes kampaaniates, on niinimetatud 2010. aasta tatrakriis. See sai alguse Venemaalt, kuid liikus kiiresti üle kogu postsovetliku ala, kuhu kuulusid ka Balti riigid. Elanikkonna märkimisväärsel uskumuste osa võib tahtlikult manipuleerida, jagades ühist informatsiooni. See leidis tõendamist, kui inimesed hakkasid Venemaal paaniliselt tatart kokku ostma „uudiste“ tõttu, kus oli juttu hinnatõusust ja võimalikust tatradefitsiidist ning mis levisid venekeelsete kanalite kaudu ka üle Eesti (Baltic News Network 2010). „Tatrakriis“ on suurepärane näide võimaliku väärinformatsiooni kampaania prototüübist ja näitab, kuidas sotsiaalne kriis võib lihtsasti tekkida mitte millestki. Teadmiste segiaja-

mine võltside viidetega „teadlastele“ või „autoriteetsetele allikatele“ võib levida sotsiaalvõrgustikes ja toetada võltsinformatsiooni usaldusväärsust.

Ajalooliste müütide loomine. Välismaised vastasjõud on võimelised looma valenarratiive ajalooliste müütidenä. Selliste müütide hulgas on võimsad narratiivid, mis portreerivad Hiinat kui ebaõigluse ajaloolist ohvrit, mille eest vastutasid ainuiskuliselt Lääs ja Jaapan. Hiina narratiivid räägivad tihti „alanduse sajandist“ aastatel 1839 kuni 1949, mil Lääne võimud ja Jaapan sekkusid aktiivselt Hiina poliitikasse. Ka Venemaa on liikunud samas suunas, tehes konstitutsioonilisi muudatusi, et kaitsta kindlat arusaama ajaloost ja põhimõtteliselt õigustada Nõukogude Liidu seotust Hitleriga enne II maailmasõda. Muud Venemaa ajaloolised müüdid põlastavad lääneriike, pidades neid natside ja fašistide pooldajateks enne II maailmasõda ja isegi selle kestel. On alust arvata, et lähiajal jõuab eri riikidest kohale uus ajaloomuudatuste laine – eriti selline, mis puudutab koloniaalset minevikku ja imperialismi. Välismaised teadmiste sõdalased ei ole huvitatud ajaloost. Nende eesmärk on tugevdada ebakindluse ja eneses kahtlemise kultuuri, et õõnestada liberaalse demokraatia moraalseid alustõdesid.

Juhtide kuvandite edendamine. Erinevalt demokraatlikest riikidest on autoritaarsetel režiimidel arvestatavad valitsusallikad, mis saavad edendada nende riikide juhtide positiivset kuvandit nii riigi sees kui ka väljas. Putinit ja Xid kujutatakse raudmeestena, hiiglastena, kes seisavad turvatunde ja korra eest ja kes võistlevad tulemuslikult läänemaailma endiste ja praeguste juhtidega (nt Bush, Obama, Macron, Merkel, Tusk, von der Leyen jt). Viimaseid kirjeldatakse aga nõrkade, ebaõnnestujate ja järjekindlusetute isikutena, kes ei suuda toime tulla arvukate väljakutsetega, millega seisame uues maailmas silmitsi. Edaspidi võime oodata pilte ja kommentaare Hiina ja Venemaa juhtide kindlakäelisuse ja heatahtlikkuse kohta teravas kontrastis „nõrkade“ ja „kõhklevate“ Lääne poliitikutega.

Lääne liberaalsete väärtuste solvamine. Vene strateegilistes narratiivides kritiseeritakse tugevalt Lääne liberalismi, pidades seda dekadentlikuks ja ebapraktiliseks. Kõige karmimaid rünnakuid sooritatakse feminismi, LGBT-õiguste, mitmekultuurilisuse ning sallivuse ja kaasatuse pooldajate vastu. Sotsiaalmeedia venekeelsed postitused ei väldi rassistlikke ja homofoobseid väljendeid, mis tekitavad viha mitmete sotsiaalsete, etniliste ja kultuuriliste rühmade suhtes. Kuigi usume, et nii mõnegi postituse autor ei ole professionaalne teadmiste sõdalane, jagavad need iseenesest Kremli ametlikke seisukohti.

Euroopa migratsioonikriis või Ameerika Ühendriikide rahutused 2020. aastal on näited, kuidas oskusliku informatsiooniga manipuleerimise abil võib hirmukultuuri tugevdada.

Kujutades immigrante vägistajate ja rassistlikke vähemusi vandaalidena, ei proovi välisriikide valitsused mitte ainult ühtlustada avalikku arvamust oma kodumaal (millest suur osa jagab rassistlikke ja immigrantidevastaseid vaateid), vaid ka suurendada poliitilisi ning

ideoloogilisi lahkarvamusi Euroopas ja Ameerika Ühendriikides ning meelitada lääneriikide paremäärmuslasi.

Valitsuse võtmepoliitika pilkamine. Vaenulike jõudude algatatud teabekampaaniad, mida reklaamivad nende ametlikud meediakanalid ja sotsiaalmeedia platvormid, kajastavad arvukaid ning vahel kummalisi vandenõuteooriaid. Pandeemia taustal levitatavad populaarsed narratiivid kirjeldasid Venemaad ja Hiinat kui maailmapäästjaid, kes rakedavad viiruse leviku tõkestamisel tõhusaid meetodeid, ja vastuksa – Lääs ei suutnud viirust peatada hoolimata arenenud meditsiinist. Lood levisid üle kogu sotsiaalmeedia, kiideti Hiinat, Venemaad ja Kuubat ning nende juhte abi eest, mida nad pandeemia esimeste nädalate jooksul eri riikidele on osutanud (nt Itaalia) (EU vs Disinfo, 2020). Ükskõik milline partei või koalitsioon on parasjagu valitsuses – langeb see ikkagi teadmiste sõdalaste rünnaku alla.

Erinevuste võimendamine. Sõdalaste lemmiksihtmärkideks on läänemaailma sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid. Väsimatult on räägitud ebavõrdsusest, rassismist, töötusest, kuritegevusest ja ebastabiilsusest. Tegemist on kahe eesmärgiga: tekitada ja soodustada hirmu ja ebakindluse kultuuri Läänes ning ühendada kodumaal teatud osa avalikust arvamusest. Kreml proovib toetada ja isegi pakkuda platvormi kõikidele alternatiivsetele jõududele, mis on Lääne liberaalse demokraatia suhtes kriitilised ja mille poliitilised sihid on sarnased Venemaa strateegiliste eesmärkidega.

KOKKUVÕTE

Oleks naiivne arvata, et riigid, nagu Venemaa, Hiina või Iraan, ei kasutaks praeguseid rahvusvahelisi ja riigisiseseid sündmusi oma strateegiliste huvide edendamiseks. Üleilmses teadmiste sõjas kavatsevad Venemaa ja Hiina veenda läänemaailma selles, et nad suudavad pakkuda Läänele elujõulist alternatiivi. Ameerika Ühendriigid ja Hiina võistlevad üleilmse majandusliku juhtriigi positsiooni eest, mida võib veidi ohustada Euroopa Liit, samas kui majanduslikult mitte kuigi edukas Venemaa keskendub sellistele julgeolekuväljakutsetele, mis hõlmavad ka uusi sõjapidamise vorme. Seetõttu on võimude jaoks üleilmne teadmiste sõda, mille eesmärk on paigalseisust pääsemine ja kehtiva rahvusvahelise korra kahtluse alla seadmine, õigustatud. Tänapäeva üleilmne teadmiste sõda toodab ja levitab ebakindluse, hirmu ja irratsionaalsete otsuste kultuuri, et tulla võitjaks lahingus, mis käib inimeste maailmavaadete pärast.

Teadmiste sõja võitmine miljonite inimeste mõtetes ning väljakutse esitamine Läänele, kelle eesmärk on kaitsta vabaduse ja demokraatia alustõdesid, võib viia uue multipolaarse rahvusvahelise korrani, kus on vähem koostööd ja läbipaistvust, rohkem usaldamatust ning rohkem piiranguid. See on just see, mille eest Hobbes maailma hoiatas.

HOLGER MÖLDER

Tallinna Tehnikaülikool, politoloog

E-post: holger.molder@taltech.ee

Holger Mölder töötab Tallinna Tehnikaülikooli õiguse instituudis. Varem on ta töötanud peaaegu 20 aastat Eesti Kaitseministeeriumis ja Kaitseväe Akadeemias. Holgeri peamine uurimisvaldkond hõlmab erinevaid rahvusvahelisi julgeolekuküsimusi, poliitilisi kultuure ja mõjusid ning teabeoperatsioone ja psühholoogilist sõda.

ERIC SHIRAEV

George Mason University, poliitikapsühholoog

E-post: eshiraev@gmu.edu

Eric Shiraev juhib USA George Masoni ülikoolis mainepoliitika laborit. Ta on kirjutanud enam kui kakskümmend raamatut, mille hulgas on „International Relations“ (Oxford), „Russian Government and Politics“ (Macmillan) ja „Character Assassination Throughout the Ages“.

KASUTATUD ALLIKAD

- Baltic News Network, 2010. Buckwheat „snatched out“ in Latvia stores. *BNN*, 14 september 2010. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://bnn-news.com/buckwheat-%C2%ABsnatched-out%C2%BB-in-latvia-stores-2819> [Kasutatud 25.06.2020].
- Banka, N., 2020. Southeast Asian social media warriors has the Chinese fuming. *The Indian Express*, 21 aprill 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://indianexpress.com/article/explained/china-thailand-taiwan-coronavirus-nnevy-bright-6370850/> [Kasutatud 25.06.2020].
- Baroan, D., 2019. Eight Takeaways From Iranian Information Operations, *Signal AFVCEA*, 1. April 2019. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.afcea.org/content/eight-takeaways-iranian-information-operations> [Kasutatud 25.06.2020].
- Bowe, A., 2018. China's Overseas United Front Work Background and Implications for the United States. *Staff Research Report*, 24 august 2018. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China's%20Overseas%20United%20Front%20Work%20-%20Background%20and%20Implications%20for%20US_final_0.pdf [Kasutatud 25.06.2020].
- Bradshaw, S. & Howard, Ph. N., 2019, The Global Disinformation Disorder: 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation. *Working Paper 2019* (2). Oxford, UK: Project on Computational Propaganda.
- Broad, W. J., 2020. Putin's Long War Against American Science. *The New York Times*, 13 aprill 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.nytimes.com/2020/04/13/science/putin-russia-disinformation-health-coronavirus.html> [Kasutatud 25.06.2020].
- Brzezinski, Z., 2007. Terrorized by 'War on Terror'. *The Washington Post*, 25 märts 2007. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://rikcoolsaet.be/files/2007/03/brzezinski-250307.pdf> [Kasutatud 25.06.2020].
- Dugin, A., 1997. *Основы геополитики: геополитическое будущее России* [The foundations of geopolitics: The geopolitical future of Russia], Moscow: Arktogeja.
- EU vs. Disinfo, 2020. *EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narrative and Disinformation around the COVID-19/Coronavirus Pandemic 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic/> [Kasutatud 25.06.2020].
- EU vs. Disinfo, 2018. *Everyone against Russia: conspiracy theories on the rise in Russian media*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://euvsdisinfo.eu/everyone-against-russia-conspiracy-theories-on-the-rise-in-russian-media/> [Kasutatud 13.10.2018].
- Milosevich-Juaristi, M., 2017. The 'combination': an instrument in Russia's information war in Catalonia. *Real Instituto Elcano ARI 92/2017* [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/147fabf2-1140-499d-a59f-150c1eba8026/ARI92-2017-MilosevichJuaristi-Combination-instrument-Russia-information-war-Catalonia.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=147fabf2-1140-499d-a59f-150c1eba8026> [Kasutatud 25.06.2020].

Putin, V., 2020. The Real Lessons of the 75th Anniversary of World War II. *The National Interest*, 18. juuni 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-real-lessons-75th-anniversary-world-war-ii-162982> [Kasutatud 25.06.2020].

The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. [Võrgumaterjal] Leitav: https://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report_Ch11.pdf [Kasutatud 25.06.2020].

Welzel, Chr., 2011. The Asian Values Thesis Revisited: Evidence from the World Values Surveys. *Japanese Journal of Political Science*, 12, pp. 1–31. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ssrn.com/abstract=2390665>.